

YOKSULLUKLA MÜCADELE ARACI OLARAK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

Yılmaz DAŞLI¹

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca, bireylerin muhtaç durumda bulunmaları hep söz konusu olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu muhtaçlıklar, zaman ve mekana göre çeşitli şekillerde giderilmeye çalışılmıştır. İnsanların kendi kendilerine yetemeyip başkalarına muhtaç olma durumu, günümüz için de geçerliliğini korumuştur. Hal böyle olunca yoksullukla mücadele kaçınılmaz olmaktadır. Yoksullukla, teorikte birçok mücadele yöntemi olmasına karşın hemen her ülkede mücadele yöntemi olarak sosyal yardım uygulamalarına ağırlık verilmektedir. Yoksullukla, sosyal yardım aracılığıyla mücadele etmek bütün dünyada hakim anlayıştır. Zamanla, sosyal yardımlar yoksulluğu azaltma işlevinden uzaklaşmakta ve bir neden olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacını yoksullukla mücadelede bir araç olarak düşünülen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yoksulluk ile mücadelede etkinliğinin ortaya çıkarılması oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, yoksullukla mücadele, sosyal yardım ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları.

Foundations of Social Help and Solidarity as a Means Against Poverty

Abstract

Throughout the history of mankind, the fact that people are in need has always been the issue and still continues to be discussed. This neediness has been tried to be resolved in various forms according to time and place. The fact that people are not self-sufficient and dependent on others has maintained its validity even today. Under these circumstances, struggle against poverty is inevitable. Although there are many methods of struggle against poverty in theory, the emphasis has been on social help practices as a method of struggle in almost every country. Fighting poverty through social help is the dominant idea in the whole world. Over time, social aids are moving away from the function of poverty reduction and becomes a reason itself. This study aims to reveal the effectiveness of Foundations of Social Help and Solidarity considered as a tool to combat poverty.

Key words: Poverty, struggle against poverty, foundations of social help and solidarity.

GİRİŞ

Yoksulluğun kronik bir hal alması ister istemez onu mücadele edilecek toplumsal sorunlar içinde ilk sıraya taşımaktadır. Hal böyle olunca ülkelerin aklına mücadele yöntemi olarak ilk sosyal yardımlar gelmektedir. Sosyal yardımlar geçmişten günümüze kadar her toplum içerisinde var olan bir uygulamadır. Geçmiş çok eskilere dayanan sosyal yardımlar son 30 yıllık süreçte ülkelerin yoksullukla mücadele politikalarında adından sıklıkla söz ettirir olmuştur. Teorik olarak yoksullukla mücadelenin önemli araçlarından biri kabul edilen, kamunun sunduğu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, ydasli@cumhuriyet.edu.tr

hizmet boyutuyla sosyal yardımlar, muhtaç durumda bulunan kişilere devlet tarafından karşılıksız olarak yapılan aynı ve nakdi desteklerdir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sosyal yardım alanında faaliyet gösteren birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en yaygın olarak bilineni kuşkusuz Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıflarıdır. SYD Vakıfları kuruldukları 1986 yılından bu yana sosyal yardımlar alanında önemli yer tutmaktadırlar. 30 yılı aşkın süredir yoksullara sosyal yardım yapan vakıfların yoksullukla mücadelede etkin olarak bir araç olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Yıllar itibariyle hem yardım ettiği kitle sayısında hem de kullandığı bütçe anlamında ciddi artışlar yaşanmasına rağmen yoksulluğa kalıcı çözüm olamamıştır.

Bu çalışma, ülkemizin çok önemli bir problemi olan yoksulluk ve yoksullukla mücadeleye sosyolojik bir bakış açısı sunmak üzere hazırlanmıştır. İlk olarak ilk olarak yoksulluğun neliği tartışılmış ardından Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluğun boyutunun anlaşılması amacıyla Dünyadaki ve Türkiye’deki yaygınlığına rakamlar boyutunda değinilmiştir. Devamında yoksulluk ile mücadele ve bu mücadele içerisinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları sosyal yardım faaliyetleri kapsamında detaylı bir biçimde incelenmiş ve yoksullukla mücadeledeki etkinliği tartışılarak daha etkin bir mücadele için önerilerde bulunulmuştur. toplumsal nedenleri, toplumsal sonuçları ve bu sorunun çözümüne ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Yoksullukla mücadeleyi konu edinen bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırmalarda önemli bir bilgi kaynağı olan doküman incelemesi yapılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de yoksullukla mücadeleyi analiz eden, inceleyen, tartışan ve bu mücadelede ışık olabilecek akademik çalışmalar, bilimsel araştırmalar, resmi belgeler, yayınlanan rapor ve makaleler ve konu ile ilgili yazılı basında çıkan haber dokümanları incelenmiştir. Resmi belgeler, basın açıklamaları, yazılı kural ve yönergeler, gazete dergi ve kitaplar gibi dokümanlar, araştırma yapılan konu ile ilgili kişi ya da kurumlara ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda etkili bir bilgi toplama tekniği olması ve araştırmacıya geniş bir örneklem sağlaması bakımından çok önemli bir değer taşımaktadır. Çalışma konusu hakkında çıkan haber ve yorumlardan elde edilen zengin veri kaynaklarıyla, araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliğine katkı sağlamaya çalışılmıştır.

I. SOSYAL PROBLEM OLARAK YOKSULLUK

Yoksulluk çağımızın en önemli sosyal problemleri arasında yer almaktadır. Dünya öylesine bir sorunla karşı karşıya ki yoksulluk ne gelişmiş ne de az gelişmiş ülke ayrımı yapmaksızın tüm ülkelerin temel bir problemi haline gelmiştir. Yoksulluk tüm ülkelerin mücadele ettiği birincil sorun olmasına karşın hala etkin bir çözüm yolu bulun(a)mamış, sorun günden güne etkisini daha fazla hissedilir hale getirmiş dünyadaki zenginlik artmasına rağmen varsıllarla yoksullar arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği uçuruma dönüşmüştür.

Literatürde birçok tanımlama ile karşılaşılmakta olup, en basit ifade ile yoksulluk “türlü nedenlerden dolayı kişinin temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamaması” durumudur. Yoksulluk kavramına yönelik en yaygın tanımlamanın gelir ve tüketim harcamaları temel alınarak yapıldığı görülmektedir (Erkul ve Koca, 2016: 616). Örneğin yoksulluk üzerine modern anlamda ilk sistemli çalışmaları yapan ve yoksulluğa yönelik her toplum için geçerli olacak pragmatik bir tanımlamada bulunan Rowntree (Akt., Gordon, Spicker ve Leguizamón, 2006: 185)’e göre, “toplam kazancı sadece fiziksel etkinliğinin devamı için minimum gereklilikleri karşılamada yetersiz olan bir aile yoksul olarak sayılır”. Ona göre yoksullar hayatta kalmak için gerekli temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlardır. Benzer şekilde Drewnowski (1977: 189) de yoksulluğu, “asgari yaşam standartlarının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilmemesi durumu...” olarak tanımlar. O’Boyle (1999: 282)’e göre ise yoksulluk, insanın fiziksel ihtiyaçlarının karşılanamamasıdır. Yani, yoksulluk, kişilerin ve ailelerin yaşamlarını geçindirmek ve sürdürmek için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerden yoksun olmaları, bu mal ve hizmetleri satın alabilecek yeterli gelirin olmamasıdır.

Özetle yoksul, topluma entegre olma konusunda yeterli maddi koşullara ve yapabilirliklere sahip olamayan, sosyal bütünleşme ve eşit fırsatlar sağlama hedefiyle tasarlanmış programlar tarafından yeterince korunamayan, rasyonel seçim yapamayan, ayrımcılığa maruz kalan ve damgalanan kişiler olarak tanımlanırken; yoksulluk ise, yaşamın sürdürülmesi amacıyla fiziksel olarak hayata tutunmak için sadece maddi yetersizliklerin değil, aynı zamanda yaşamın sosyal yönünün de olduğu ve bu sosyal yönünde hesaba katılması gerektiği, ancak katılmadığı bir olgu olarak tanımlanabilir (Erkul ve Koca, 2016: 616).

Yoksulluğun ölçülmesinde genel olarak mutlak ve göreceli yoksulluk ayrımı yapılmaktadır. Buna göre mutlak yoksulluk genel olarak açlık sınırının altında yaşayan kişileri ifade edebilmek için kullanılan da bir kavramdır. Mutlak yoksulluk basit bir tanımlamayla kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur. Mutlak yoksulluk ölçümünde, kişinin ya da bir ailenin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli temel ihtiyaçların neler olduğu belirlenmekte ve bu ihtiyaçları karşılayabilmesi için gerekli minimum gelir bütçesi tespit edilmektedir. Göreceli yoksulluk kavramı, insanların toplum içinde yaşadığı gerçeğinden hareket ederek, birey olmanın yanı sıra toplumsal varlıklar olduklarını varsaymaktadır. Townsend (Akt.: Demirbilek, 2005: 250) tarafından göreceli yoksulluk, “beslenme, yaşam zevkleri, standartlar, hizmetler ile toplumda yaygın ya da alışkın olunan aktivitelerdeki yoksunluk ya da yetersizlik” biçiminde tanımlanmaktadır. Toplumsal bir varlık olarak kabul edilen bireyin, biyolojik anlamda varlığını sürdürmenin yanı sıra içinde yaşadığı toplumun asgari yaşam standartlarına göre toplumsal anlamda da varlığını devam ettirebilmesi olarak ifade edilmektedir.

II. RAKAMLARLA YOKSULLUK

Son dönemde yaşanan bütün teknolojik ve ekonomik gelişmelere karşın, yoksulluk bugün dünyanın karşı karşıya kaldığı en önemli sorunların başında

gelmektedir. Acı bir gerçektir ki, dünyada zenginlik artarken aynı oranda yoksulluk da artmaktadır. “Bir kişiye dokuz, dokuz kişiye bir pul” şiiresel söylemi günümüz yoksulluğunun en kısa özetini vermektedir. Dünyadaki en zengin ülkelerdeki yaklaşık 900 milyon insan toplam dünya gelirinin yaklaşık % 80’lik kısmına sahipken, bütün dünyadaki yaklaşık 3 milyar insan ise dünya gelirinin yalnızca % 1,2’sine sahiptir. Yoksulluk önleyici çalışmalar bir yana bırakılarak, % 80’lik kısımdan yalnızca % 1’i, % 1,2’lik kısma aktarılsa aşırı yoksulluğun ortadan kalkacağı bir gerçektir (Pogge, 2006: 5).

Yoksulluk sorunu Birleşmiş Milletler (BM) tarafından dünyadaki en önemli 12 genel sorundan birisi olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle BM, 1996 yılını Yoksullukla Mücadele Yılı, 1997-2006 dönemini de Yoksullukla Mücadele On Yılı ilan etmiştir. Bu açıdan yoksulluk olgusu Dünya Bankası ve UNDP gibi uluslararası kuruluşlar başta olmak üzere tüm karar alıcıların gündemine girmiştir. Dünya Bankası’nın temel misyonu yoksulluğun yok edilmesidir. Dünya Bankası, her yıl belirli konularda kendi araştırma kurulunun görüşlerini içeren Dünya Kalkınma Raporu (World Development Report/WDR) yayınlamaktadır. 1980’lerde raporun konusu yoksulluk olmuştur ve Dünya Bankası, her on yılın raporunun konusunu yoksulluğun oluşturmaya karar vermiştir. Böylece 1990 ve 2000/2001 WDR’nin gündemi yoksulluğa ayrılmıştır (Uzun, 2003: 164).

Dünya Bankası 2017 verilerine göre 1.90 dolar baz alınarak bölgeler itibariyle yoksul nüfus oranları ve sayıları tablo 1’de verilmiştir. Yoksul nüfus oranı 2000-2017 yılları arasında giderek azalma göstermiştir. Bölgeler bazında ülkelerin yoksulluk oranlarına bakıldığında yıllar itibariyle en az yoksul nüfus oranı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde, en fazla yoksul nüfus oranı ise Afrika ülkelerinde görülmektedir.

Tablo 1. Günde 1,90 Dolardan Daha Az Gelirle Yasayan Nüfus Sayısı (Milyon) ve Oranı

	2000		2010		2017	
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%
Doğu Asya ve Pasifik	535	29,0	218	11,1	71	3,5
Avrupa ve Orta Asya	29	6,3	14	2,9	10	2,2
Latin Amerika ve Karaipler	71	13,0	39	6,5	34	5,4
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	9	3,0	7	2,1	-	-
Güney Asya	552	38,5	400	24,6	256	15,1
Afrika	391	55,6	399	45,7	389	41,0

Kaynak: (World Bank, 2017: 37-59)

Yoksulluk, bir ülkenin gelir düzeyi, ekonomik büyümesi ve gelir dağılımı ile ilişkilidir. Eğer ekonomik büyüme işgücü piyasalarını olumlu etkiliyorsa yani istihdam oranlarının artmasını, işsizliğin azalmasını sağlıyorsa hane halkı gelirlerinde artışların olması yoksulluğu azaltacaktır. Ekonomik büyümenin yanı sıra gelirlerin dağılımı da yoksulluğun artmasında veya azalmasında etkili olan önemli bir faktördür. Gelir dağılımının adaletli olması yani üretimde kullanılan üretim faktörlerinin elde ettiği gelirlerinin üretime katkısı kadar gayri safi yurtiçi hâsıladan pay alması önemlidir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmede en çok kullanılan katsayı ise Gini Katsayısı’dır. Gini katsayısı 0 (sıfır) ile 1 arasında değerlendirilir. 0 (sıfır) mutlak eşitlik, 1 ise mutlak eşitsizlik anlamına gelmektedir. Eğer gelir dağılımında eşitsizlik artarsa değer 1’e yaklaşır, tersi durumda ise değer 0’a yaklaşır (Şenses, 2014: 96).

İnsani gelişme raporuna göre Gini katsayısının 0 (sıfır) değeri mutlak eşitliği, 1 değeri ise mutlak eşitsizliği göstermektedir. Tablo 2 gelire dayalı Gini katsayılarını seçilmiş bazı ülkelere göre göstermektedir. En iyi Gini katsayısına sahip olan ülkeler arasında, İsveç (0,273), Norveç (0,259), Slovakya (0,261,) bulunmakta ve bu ülkeler en yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler arasındadır. Gini katsayısının en kötü olduğu yani gelir dağılımının en eşitsiz olduğu ülkeler Güney Afrika (0,634), Namibia (0,610), Haiti (0,680), Orta Afrika Cum. (0,562)'dir.

Tablo 2. Seçilmiş Ülkelere Göre 2015 Yılı Gelire Dayalı Gini Katsayısı

Çok Yüksek İnsani Gelişmişlik Düzeyinde Olan Ülkeler		Yüksek İnsani Gelişmişlik Düzeyinde Olan Ülkeler		Orta Derece İnsani Gelişmişlik Düzeyinde Olan Ülkeler		Düşük İnsani Gelişmişlik Düzeyinde Olan Ülkeler	
Norveç	25,9	Belarus	27,2	Çin	42,2	Haiti	60,8
ABD	41,1	Rusya	41,6	Tayland	37,9	Orta Afrika	56,2
Almanya	30,1	Romanya	27,5	Nepal	32,8	Angola	42,7
İrlanda	32,5	Bulgaristan	36,0	Ürdün	35,4	Nijerya	43,0
İsveç	27,3	Sırbistan	29,1	Endonezya	39,5	Etiyopya	33,2
Kanada	33,7	Kazakistan	26,3	Güney Afrika	63,4	Mozambik	45,6
İspanya	35,9	Azerbaycan	31,8	Namibia	610	Kongo	48,9
Slovakya	26,1	Türkiye	40,2	Zambia	55,6	Nijer	34,0

Kaynak: (UNDP, 2016: 206-209).

Türkiye’de de durum dünyadaki görüntüden çok da farklı değildir. Türkiye’de yoksulluk sorunu 1990’lı yıllara kadar resmi olarak dillendirilmeyen ve özellikle sosyal bilimler içerisinde çok irdelenmeyen konudur. Fakat dünyadaki gelişmelere paralel olarak özellikle 1990’lardan sonra yoksulluk konusu, siyaset bilimden tutunda felsefeye kadar birçok disiplin tarafından tartışılan konu haline gelmiştir. Özellikle 2000’li yıllarla birlikte Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) yoksulluk rakamlarına ilişkin her yıl düzenli çalışmalar yapmaya başlamıştır. TÜİK (2017) tarafından yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’na göre, hane halkı gelirleri küçükten büyüğe doğru sıralanır ve % 20’lik gruplara ayrılır. Bu ayrıma göre ilk %20’lik grup “geliri en düşük grubu”, son % 20’lik grup ise “geliri en yüksek grubu” tanımlanmaktadır. Bu %20’lik ayrımlar milli gelirin hangi paylarda dağıldığını görmemizi sağlayan önemli bir göstergedir. 2012-2016 yılları arasında Türkiye’nin en düşük gelire sahip olan % 20’lik grubu toplam gelirden ortalama % 5,9 pay alırken, en yüksek gelire sahip olan % 20’lik grubu toplam gelirden ortalama % 46,6 pay almaktadır. Buna göre son % 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay ilk % 20’lik gruba göre hemen hemen 8 kat daha fazladır. İlk % 20’lik yani en yoksul grubun oranı aynı yıllar içerisinde hemen hemen birbirine aynı değerlerde kalmıştır. En yoksul grubun geliri 2016 yılında % 6,2 olurken, 2012 yılında bu oran % 5,9 olarak gerçekleşmiştir. En yoksul grubun gelirinin azalmasına paralel olarak en zengin son % 20’lik grubun gelirinde önemli oranda azalma olmaksızın, ilginçtir, artış göstererek 2012 yılı içerisinde % 46,6 olan pay 2016 yılında 47,2’ye yükselmiştir.

Tablo 3. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar, 2006-2012

	2012	2013	2014	2015	2016
İlk %20	5,9	6,1	6,2	6,1	6,2
İkinci %20	10,6	10,7	10,9	10,7	10,6

Üçüncü %20	15,3	15,2	15,3	15,2	15,0
Dördüncü %20	21,7	21,4	21,7	21,5	21,1
Son %20	46,6	46,6	45,9	46,5	47,2

Kaynak: (TÜİK, 2013; TÜİK, 2015; TÜİK, 2017).

Gelir dağılımındaki adaletsizlik bir ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarı bozan önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle ekonomi politikalarının gelir adaletsizliğini azaltıcı yönde şekillendirilmesi gerekmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmek için kullanılan en yaygın ölçek Gini Katsayısıdır. Gini katsayısı 0 (sıfır) ile 1 arasında değerlendirildiğinde, 0 (sıfır) mutlak eşitlik, 1 ise mutlak eşitsizlik anlamına gelmektedir. Yani değerler sıfır veya sıfıra yakın çıkmasını gelir dağılımındaki eşitliği ifade ederken, değerler 1 veya 1'e yakın çıkması gelir dağılımındaki adaletsizliği ifade etmektedir. Hane halkı kullanılabilir gelire göre, tablo 4'den anlaşılacağı üzere Türkiye'de 2012 yılından 2017 yılına kadar Gini katsayısı yükselerek 0,397 olmuştur.

Tablo 4. Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı

2012	2013	2014	2015	2016
0,377	0,365	0,391	0,404	0,397

Kaynak: (TÜİK, 2013; TÜİK, 2015; TÜİK, 2017).

Yoksulluğa neden olan faktörlerden en önemlisi gelirin dağıtımında ortaya çıkan eşitsizliklerdir. Bu nedenle gelir eşitsizliğine yol açan faktörlerin hemen hepsi yoksulluğa da neden olmaktadır. Gelir dağıtımının yapısı ve zaman içerisinde değişimi yoksulluk hakkında önemli bilgiler vermekte ve bu eşitsizlik ülkenin artan refahının da eşitsiz dağılımına neden olmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoksulluğun önemli nedenlerinden biri gelirin adaletsiz dağılımıdır. İnsanların ucuz ekmeğe alabilmek için belediye ekmeğe büfelerinde zamanını geçirdiği, ucuz sebze meyve alabilmek için mahalle pazarlarının sonunu beklediği bir ortamda, Kanal D Ana Haber Programında yayınlanan bir haber, gelir dağılımı adaletsizliğini gözler önüne sermektedir: "13 yaşındaki çocuklarına yaklaşık 320 bin liralık tekne alan ailenin" (www.cumhuriyet.com.tr) görüntüsü ülkemizde gelir dağılımı adaletsizliğinin ne düzeye geldiğini göstermektedir. Bir tarafta çocuğuna 320 bin liralık tekne alan aile, diğer tarafta ise yoksulluk sebebiyle çocuklarını (ki sayıları 800 bini bulan) (Başkaya, 2004: 323), okula gönderemeyerek çalıştırmak zorunda olan ailelerin varlığı, gelir dağılımı adaletsizliğini özetler niteliktedir.

III. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksullukla mücadele, yoksulluğu önlemeye, ortadan kaldırmaya ve azaltmaya yönelik çaba ve girişimleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Yoksullukla mücadele ile aynı zamanda, yoksulluğun nesilden nesile geçmesini önlemek, fırsat eşitliğini sağlamak, beşerî sermayeyi geliştirmek ve gelir dağılımını adaletli kılmak da amaçlanmaktadır. Yoksullukla mücadele, kimi ülkelerde bir devlet politikası olarak benimsenmiş, bazı ülkelerde Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) havale edilmiş, çoğu yoksul olan bazı ülkelerde ise Dünya Bankası ve UNDP gibi uluslararası kuruluşlara devredilmiştir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı bazı ülkelerde ise hem devlet, hem yerel yönetimler, hem de STK'lar (gönüllü, ulusal ve yerel kuruluşlar), kendilerine özgü yöntemlerle yoksullukla mücadele etmektedirler. Tartışmalı birçok alan bulunmasına karşın yoksullukla mücadele konusunda üzerinde fikir birliği bulunan noktalar da vardır (Şenses, 2003: 320). Yoksullukla mücadelede doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım özellikle 1950'li yıllarda birçok kalkınma iktisatçısının savunulmuş ve bu yaklaşım 1980'lerde neo-liberal iktisatçılar tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Dolaylı yaklaşımı savunanlara göre yoksullukla mücadelenin aracı, sanayileşmenin hızlanması, altyapı yatırımları ve bunun sonucu hızlı ekonomik büyüme ve kalkınmadır. Bu yaklaşımda yoksulluğun azaltılmasına etki eden en temel faktör ise ekonomik büyümedir (Genç, 2010: 126).

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımın en belirgin amacı, mevcut kaynakları büyümeyi hızlandırmak için kullanmak ve büyüme sayesinde yoksulların gelir ve yaşam standartlarında iyileşme sağlamaktır. Dolaylı yaklaşım sadece büyümenin etkisini değil, büyüme sürecinde gelir dağılımında meydana gelen değişiklikleri de ele almaktadır (Şenses, 2006: 219). Neoliberal görüşe göre, yoksulluk uzun vadede ekonomik büyümeyle birlikte kendiliğinden çözüleceği için yoksulluğun kısa vadede ortaya çıkan etkileri için ayrıca bir politika oluşturmaya gerek yoktur (Doğan, 2008: 37).

Ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi konusunda farklı düşünceler olsa da, literatürde büyümenin yoksulluk oranlarını azalttığı konusunda genel bir kanaatin bulunduğu söylenebilir. Ancak bazı çalışmalarda da, büyüme ile yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımı eşitliği arasında sistematik bir ilişki olmadığı, hatta hızlı büyüyen bazı ülkelerin gelir dağılımının en bozuk ülkeler arasında yer aldığı ifade edilmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri arttıran bir büyüme süreci, yoksulluğun azaltılması konusunda sağlanan olumlu etkilerin de azalmasına sebep olacaktır. Bu sebeple hızlı büyüme süreci öncesinde gelir dağılımını düzeltici politikaların uygulanması, büyümeden sağlanacak olumlu etkilerin artırılmasının bir ön şartı olarak görülmektedir (Şenses, 2006: 225-226).

Yoksullukla mücadelede dolaysız yaklaşım ise başta beslenme, sağlık, eğitim ve konut gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren konulara yönelik olarak devletin uygulamaya koyduğu somut program ve politikaları ve bunlar aracılığıyla yoksullara sağladığı yardımları kapsamaktadır (Şenses, 2009: 219). Dolaysız yaklaşım kapsamındaki politikalar, gerek yoksulluğun büründüğü farklı biçimlerle baş etmek açısından gerekse dolaylı yaklaşımın eksikliklerini gidermek ve etkinliğini artırmak açısından destekleyici bir unsur olarak yoksullukla mücadelede önemli rollere sahip girişimlerdir. Diğer taraftan, yoksullukla mücadele kapsamında hemen hemen tüm ülkelerde uygulanan programın temelinde dolaysız yaklaşım vardır. Çünkü dolaysız yaklaşım yoksullukla mücadele kapsamında seçilebilecek en kolay yoldur. Bu yaklaşıma göre, ülkeler yoksullukla, sosyal yardım marifetiyle mücadele etmektedir. Fakat bu yaklaşım, yoksullukla mücadele yöntemi olmaktan uzaktır.

Dolaysız yoksullukla mücadele programlarının etkinliği ve yoksulluğu azaltma konusundaki başarısının sağlanması için, üç temel koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir (Şenses, 2009: 240): birincisi yoksullukla mücadelenin genel kamuoyu tarafından öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi ve bu yönde uygulanacak politikaların toplumun yaygın desteğinin sağlanmasıdır. İkincisi hedeflenen yoksul kesimin iyi belirlenmiş olmasıdır. Üçüncü koşul ise uygulamanın şeffaf olması ve her kademedede süratle karar alabilecek bürokratik kadroların var olmasıdır.

Yoksulluğun tüm ülkelerde kronik bir problem haline gelmesi ister istemez yoksullukla mücadelede yaygın bir yöntem olan sosyal yardımları akla getirmektedir. Bugün ister gelişmiş ister az gelişmiş ülke olsun yoksullukla

mücadele aracı olarak sosyal yardımları kullanmaktadır. Yoksullukla mücadelenin önemli araçlarından biri olarak kabul edilen sosyal yardımlar yoksulluk gibi çok boyutlu bir kavramdır. Nasıl ki yoksulluk ülkeden ülkeye farklılık gösteriyorsa, aynı şekilde sosyal yardımlarda ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Sosyal yardım kavramı “sabit veya evrensel bir anlama sahip olmayıp ülkeler itibariyle farklılıklar arz etmektedir” (Gough, 2010: 234). Bu farklılık, değişik tanımlamaların yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Sosyal yardım, temel ihtiyaçlarını karşılayabilme olanaklarından yoksun olan kişilere yönelik bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanıdır (SYDGM, 2006). Yardımlar, muhtaç durumda olup, diğer sosyal koruma ödeneklerindeki haklarıyla ilgili süreleri tamamlamış olan kişilere düzenli bağlanan bir gelir şeklinde düşünülmektedir (Koca, 2015: 505). Toplum örgütlenmesiyle doğrudan ilintili olarak ortaya çıkan “yoksulluk” olgusunun hafifletilmesine, geciktirilmesine, (geçici olarak) giderilmesine yönelik uygulanan insani hizmetlerin bütünüdür (Güneş, 2008: 163). Genel olarak yeterli gelire sahip olmayan kişilere son noktada sağlanan maddi destek olarak tanımlanmaktadır.

Yoksul ve yardıma muhtaç kimselere karşılıksız yardımlarda bulunulması, öteden beri yoksullukla mücadelede başvurulan en yaygın yöntemlerden biridir (Önen, 2010: 64). Muhtaç ve yoksul kesimleri koruyarak toplumsal denge ve adaleti sağlamada bir sosyal politika aracı olarak kabul edilen (Çoğurcu, 2010: 8) sosyal yardımlar, son yıllarda kamu yönetimleri tarafından yoksullukla savaşımın alternatifsiz tek yöntemi olarak kabul edilip uygulanmaktadır (Altan, 2004: 152). Yoksullukla mücadeleyi öncelikli bir hedef olarak belirleyen sosyal politika alanı, kamu yönetimi için ekonomik bakımdan güçsüz kabul edilen yoksul kesimleri korumaya yönelik ve devlet tarafından alınan her türlü önlemler bütününe kapsamaktadır (Tokol,2000:1).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yoksullukla mücadele aracı olarak sosyal yardımlar belirlenmiş ve özellikle 1980’lerden itibaren sosyal yardım faaliyetleri daha da hızlanmıştır. Türkiye’de yoksullukla mücadele etmek üzere sosyal yardım yapan birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bunlar içerisinde asli görevi yalnızca sosyal yardım yapmak olan tek kurum Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına (ASPB) bağlı olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYDM)’dür. SYGM sosyal yardım faaliyetlerini tüm il ve ilçelerde kurulu olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları aracılığıyla yürütmektedir. SYD Vakıfları ülkemizde yoksullukta mücadele konusunda birincil öneme sahip kurumlardır.

IV. YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLAŞMA ve DAYANIŞMA VAKIFLARI ve YARDIM FAALİYETLERİ

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, 1986 yılında 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu yasası kapsamında her il ve ilçede kurulmuştur. Fonun amaçları doğrultusunda sosyal yardım faaliyetleri SYD Vakıfları tarafından gerçekleştirilmektedir (Öztürk ve Öztürk, 2010: 188). SYD Vakıfları sosyal yardım faaliyetlerini 3294 sayılı yasa kapsamında yerine getirmektedirler. Muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım yapmak amacıyla kurulan SYD Vakıflarının genel yardım kriterleri ise 3294 sayılı yasanın 2. Maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir: “Fakrî zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek,

üretken duruma geçirilebilecek kişiler bu Kanun kapsamı içindedir... (Ek fıkra: 4/7/2012-6353/17 md.) Ayrıca, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmakla veya bu kuruluşlarca aylık veya gelir bağlanmış olmakla birlikte, Fon Kurulunca belirlenecek ölçütlere göre; hane içindeki kişi başına düşen geliri, on altı yaşından büyükler için belirlenen aylık net asgari ücretin 1/3'ünden az olan kişilerden fakir ve muhtaç durumda bulunanlar da bu Kanun kapsamındadır" (Resmî Gazete, 14.06.1986).

SYD Vakıfları tüm il ve ilçelerde kurulmuş olup tüm Türkiye'de toplam 973 adet vakıf bulunmaktadır. SYD Vakıflarının yürütme ve karar organı Mütevelli Heyeti olup, kime yardım verilip verilmeyeceğine, verilecek ise ne oranda ve ne türde yardım verileceğine mütevelli heyetleri karar vermektedir. Vakıfların yürütme ve karar organı olan Mütevelli Heyetlerinin yönetim modeli esasına göre kamu görevlileri, yerel yönetim temsilcileri, Sivil Toplum Kuruluşu (STK) temsilcileri ve hayırsever vatandaşlardan oluşmaktadır. Vakıfların kurulu bulunduğu yerin Mülki İdare Amirleri Vakfın tabi başkanı olup, Mütevelli Heyeti illerde; Belediye Başkanı, Defterdar, İl Millî Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, İl Tarım Müdürü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü ve İl Müftüsünden oluşmaktadır. İlçelerde ise; Belediye Başkanı, Mal Müdürü, İlçe Millî Eğitim Müdürü, Sağlık Bakanlığının İlçe Üst Görevlisi varsa İlçe Tarım Müdürü ve İlçe Müftüsü Vakfın Mütevelli Heyetini teşkil etmektedir. Ayrıca gerek il gerekse ilçelerde her faaliyet dönemi için; Köy ve Mahalle Muhtarlarının kendi aralarından seçecekleri birer muhtar üye, ilde/ilçede faaliyette bulunan ve 3294 sayılı Kanunda belirtilen amaçlara uygun faaliyette bulunan STK yöneticilerinin kendi aralarından seçecekleri temsilci (ilde 2, ilçede 1 temsilci) ve hayırsever vatandaşlar arasından İl Genel Meclisinin seçeceği iki kişi Vakıfların Mütevelli Heyetinde görev almaktadır (Coşkun ve Güneş, Tarihsiz: 10).

SYGM'nin SYD Vakıfları eliyle yürüttüğü sosyal yardımlar eğitimden sağlığa, gıda yardımından yakacak yardımına kadar pek çok alanı kapsamaktadır. Ayrıca, ihtiyaç sahibi kişilerin kendi ayakları üzerinde durması amacına yönelik olarak sosyal proje destekleri de verilmektedir. Bu projeler, hayvancılık, istihdam eğitimi, geçici istihdam, iş yeri açma ve tarım gibi pek çok alanı kapsamaktadır. Vakıfların cari (Personel Maaşları, Sosyal Güvenlik Kurumu Primleri, elektrik, su, kira, telefon, kırtasiye gibi harcama kalemlerinden oluşmaktadır) harcamaları ile ihtiyaç sahibi vatandaşların her türlü ihtiyaçlarının mahallinde karşılanması amacıyla il/ilçe SYD Vakıflarına periyodik olarak, nüfus, sosyo-ekonomik gelişmişlik durumu ve SYDV uygulamaları (11 ayrı kriter) dikkate alınarak Fon'dan her ay yapılan kaynak aktarımları ile karşılanmaktadır. Bu kaynağın kullanım inisiyatifi mevzuat hükümleri çerçevesinde, Vakıf Mütevelli Heyetindedir. Böylece, faydalancılar bürokratik süreçlere takılmadan hızlı bir şekilde destek alabilmektedir (SYDGM, 2008; 41-47; ASPB, 2014: 111). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları yoksullukla mücadele kapsamında birçok sosyal yardım uygulamasını yürütmektedir. Aşağıda SYD vakıfları tarafından uygulanan sosyal yardım uygulamalarının neler olduğuna yer verilmiştir.

A. Yakacak Yardımları

2003 yılından itibaren, Türkiye Kömür İşletmelerinden sağlanan kömür, SYD Vakıflarınca belirlenen ihtiyaç sahibi ailelere en az 500 Kg olmak üzere ve standartlara uygun torbalanarak evlere teslim edilmek suretiyle bedelsiz olarak ulaştırılmaktadır. Kömürün illere kadar ulaştırılması Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Kömürün dağıtımı ise Valiliklerin

sorumluluğunda SYD Vakıfları tarafından gerçekleştirilmektedir (ASPB, 2014: 116; SYDGM, 2011: 90).

Tablo 5’de 2012-2016 yılları arasında dağıtılan kömür miktarı ve aile sayıları verilmiştir. Tablo 5’e göre, yakacak yardımından faydalanan hane sayısı 2014 yılına kadar artış gösterirken bu yıldan itibaren azalma eğilimine girmiştir. Hanenin azalması ve dağıtılan kömür miktarındaki artış, doğal gaz kullanımının yaygınlaşması ve bir haneye verilen kömür miktarının artmasıyla açıklanabilir.

Tablo 5. 2012-2016 Yılları Arası Yakacak Yardımları

Yıllar	Hane Sayısı	Kömür (Ton)
2012	2.103.324	1.992.546
2013	2.106.015	2.142.316
2014	2.159.190	2.240.993
2015	2.139.667	2.608.671
2016	2.082.309	2.514.448

Kaynak: (ASPB, 2014: 116; ASPB, 2015: 120; ASPB, 2016: 51).

B. Şartlı Eğitim Yardımları

Çocuklara yapılan yatırımların geleceğe taşınma özelliğinden hareketle çocukları hedefleyen yardım programları, yoksulluğun nesiller arası transferini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için çocukların temel eğitim hizmetlerine ulaşımını arttırmak yoluyla beşeri sermaye birikimi sağlanabilmelidir. Bu gereklilikler Dünya’da, ülkemizle beraber 20’yi aşkın ülkede uygulanmakta olan Şartlı Nakit Transferi programları ile sağlanabilmektedir. Şartlı Eğitim Yardımları, yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermelerini hedefleyen nakit bir sosyal yardım programıdır (ASPB, 2014: 118). Yardım programına ilişkin tutarlar şu şekildedir: İlköğretim erkek öğrenci için aylık 30 TL, kız öğrenci için aylık 35 TL Ortaöğretim erkek öğrenci için aylık 45TL, kız öğrenci için aylık 55 TL’dir (SYGM, Tarihsiz, 3). Tablo 6’da yıllar itibariyle hem yardım miktarında hem de kişi sayısındaki artışlar görülmektedir.

Tablo 6. 2012-2016 Yılları Arası Şartlı Eğitim Yardımları

Yıllar	Kaynak (Milyon TL)	Kişi Sayısı
2012	501,01	2.017.810
2013	512,81	2.400.482
2014	570,75	2.349. 881
2015	664,13	2.018.870
2016	605,77	2.132.741

Kaynak: (ASPB, 2014: 84; ASPB, 2015: 126; ASPB, 2016: 54).

C. Şartlı Sağlık Yardımları

Şartlı Sağlık Yardımları gebelik ve sağlık yardımları olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. ŞSY, yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarının temel sağlık hizmetlerinden düzenli olarak faydalanmalarını; gebelerin düzenli sağlık kontrollerini yaptırılmaları ve doğumlarını sağlık kurumlarında yapmalarını hedefleyen nakit sosyal yardım programıdır. ŞSY tutarları çocuklar için aylık 30 TL ve gebelik için doğum hastanede yapılması koşuluyla tek seferlik 70 TL ve gebelik süresince kontrollerin düzenli olarak Sağlık Ocaklarında yapılması koşuluyla aylık

30 TL'dir (ASPB, 2014: 121). Tablo 7 dikkatli bir biçimde incelendiğinde yıllar itibariyle hem yardım miktarında hem de kişi sayısındaki göze çarpmaktadır görülmektedir.

Tablo 7. 2012-2016 Yılları Arası Şarh Sağlık Yardımları

Yıllar	Kaynak (Milyon TL)	Kişi Sayısı
2012	188	887.926
2013	229	993.173
2014	269,56	1.009.450
2015	343,85	1.067.516
2016	400,38	1.189.285

Kaynak: (ASPB, 2014: 86; ASPB, 2015: 129; ASPB, 2016: 56).

D. Barınma Yardımları

Barınma yardımları SYD Vakıflarının önemli yardım kalemini oluşturmaktadır. Oturulamayacak derecede eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç kişilere evlerinin bakım ve onarımı için aynı ve nakdi olarak yapılan yardımları içermektedir. Söz konusu barınma yardımlarının en önemli özelliği SYGM (2011: 31) tarafından somut ve ihtiyaca yönelik olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda ihtiyaç sahibi olan; dul kadınların, yaşlıların, engellilerin çalışamayacak durumdaki kronik hastaların, mağdur ve muhtaç kişilerin eski, virane, bakımsız ve sağlıksız evlerinin onarım, bakımı ve inşası gerçekleştirilmektedir. Ev onarımı amacıyla 2012 yılında yaklaşık olarak 47 milyon lira kaynak aktarılırken 2016 yılında ise bu rakam 72,76 milyon liraya yükselmiştir.

Tablo 8. 2012-2016 Yılları Arası Barınma Yardımları

Yıllar	Kaynak (Milyon TL)
2012	47,18
2013	51,68
2014	85,5
2015	70,72
2016	72,76

Kaynak: (ASPB, 2015: 119; ASPB, 2016: 50).

E. Yaşlı ve Engelli Yardım Programı

2022 sayılı kanun ülkemizde sosyal yardımlar konusunda modern anlamda atılan ilk ciddi adımdır. Bunun yanı sıra düzenli yardım programlarının başlangıcı olarak da kabul edilmektedir. (Buğra, 2010: 190). 1 Ocak 1977 tarihinde yürürlüğe giren kanunun 2. maddesinde kanunun kapsamı şu şekilde ifade edilmektedir (Resmi Gazete, 25.01.2013): (Değişik: RG-25.3.2014-28952) Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar veya nafaka bağlanmış ya da nafaka bağlanması mümkün olanlar hariç olmak kaydıyla, her ne nam altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı 16 yaşından büyükler için belirlenmiş olan asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olanlar ile aynı tutardan fazla gelir sağlaması mümkün olmayanlardan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından muhtaç olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarını, 65 yaşını doldurmamış olmasının yanı sıra ilgili mevzuatı çerçevesinde yetkili hastanelerden

alınacak sağlık kurulu raporu ile toplam olarak en az % 70 oranında engelli olduğu belirlenmek suretiyle başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde engelli olduklarını kanıtlamış ve 18 yaşını doldurmuş, ilgili mevzuatı çerçevesinde yetkili hastanelerden alınacak sağlık kurulu raporu ile toplam olarak % 40 ila % 69 arası engelli olduklarını kanıtlamış, 18 yaşını doldurmuş ve talebine rağmen Türkiye İş Kurumu tarafından işe yerleştirilememiş olanları kapsamaktadır. Tablo 9’da yıllar itibariyle faydalanan kişi sayısı ve yardım miktarı görülmektedir.

Tablo 9. 2012-2016 Yılları Arası Yaşlı ve Engelli Yardımları

Yıllar	Kaynak (TL)	Hane Sayısı
2012	1.228.355	2.911.191.180,70
2013	1.222.748	3.325.704.331,48
2014	3.602.740.815	1.300.377
2015	4.129.566.047	1.302.298
2016	4.763.796.699	1.335.451

Kaynak: (ASPB, 2012: 118; ASPB, 2013: 127; ASPB, 2014: 95; ASPB, 2015: 135; ASPB, 2016: 61).

F. Sosyal Riski Azaltma Projesi

Türkiye’de Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizin yoksul kesime olan etkilerini hafifletmek ve gelecekte yaşanabilecek benzer sosyal risklerin azaltılması, yönetimi ve önlemesi amacıyla 14 Eylül 2001 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası arasında imzalanan protokol ile Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) sosyal yardım alanında uygulamaya konulmuştur (Nalbant, 2010: 61). SYDT Fonunun, uygulayıcı kuruluş olduğu proje için, Dünya Bankası’ndan 5 yıl ödemesiz 15 yılda ödeme koşuluna bağlı 500 milyon dolar tutarında kredi alınarak SRAP uygulamaya konulmuştur (Zabcı, 2003: 217). SRAP kendi içerisinde 4 alt bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; "hızlı yardım, şartlı nakit transferi, kurumsal geliştirme ve yerel girişimler"dir (Nalbant, 2010: 61-63). Yerel girişimler bileşeni 5 alt bileşenden oluşmaktadır (Yerel Girişimler El Kitabı (YGEK), 2004: 1). Bunlar (SYDTF, 2002: 5): Gelir getirici küçük ölçekli projeler, İstihdam edilebilirlik eğitimleri, Geçici istihdam olanakları, Sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması, Toplum kalkınması Programlarıdır. “Balık vermek yerine balık tutmayı öğretmek” deyiminden hareketle uygulamaya konulan gelir getirici iş kurma projelerine olan başvurunun bu kadar az olması yoksulluk içerisinde bulunanların yoksulluktan kurtulmayı ne kadar istediklerini göstermektedir. Tablo 6’da 2012-2016 yılları arasında gelir getirici iş kurma kredisi sağlanan proje sayıları görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere iş kurma projelerine talep oldukça az olup yıllar itibariyle diğer yardım programlarında kişi sayıları artış gösterirken, desteklenen proje sayılarının azalması oldukça düşündürücüdür.

Tablo 10. 2012-2016 Yılları Arası Gelir Getirici Proje Destekleri

Yıllar	Proje	Kabul edilen
2012	1245	646
2013	1980	681
2014	202	101
2015	175	158
2016	311	213

Kaynak: (ASPB, 2013: 128; ASPB, 2014: 96; ASPB, 2015: 137; ASPB, 2016: 62).

G. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı

SYD Vakıflarının ŞNT yardımlarından sonra uygulamaya koyduğu düzenli sosyal yardım uygulamalarından bir diğeri ise Eşi Vefat Etmiş Kadınlar Yardım Programıdır. 2012 yılının şubat ayında uygulamaya konulan bu yardım programından faydalanabilmek için öncelikli koşul yardıma başvuru yapan eşi vefat etmiş kadının herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmaması ve bu kuruluşlardan aylık ya da gelir almaması gerekmektedir (ASPB, 2014: 117).

Bu yardım programında ödemeler aylık 250 TL olmak üzere düzenli olarak 2 aylık periyotlar halinde 500 TL kadınların hesabına yatırılmaktadır. 2012 yılı içerisinde yaklaşık 240 bin kadına 371 milyonluk yardım yapılırken, 2016 yılında ise yaklaşık 290 bin kadına 810 milyonluk yardım yapılmıştır.

Tablo 11. 2012-2016 Yılları Arası Eşi Vefat Etmiş Kadınlar Yardım Programı

Yıllar	Kaynak (Milyon TL)	Hane Sayısı
2012	371,5	239.376
2013	752,8	281.141
2014	814,7	276.680
2015	820,5	300.309
2016	810	289.987

Kaynak: (ASPB, 2013: 117; ASPB, 2015: 122; ASPB, 2016: 51).

H. Muhtaç Asker Ailesi Yardım Programı

Eşi vefat etmiş kadınlar yardım programında olduğu gibi asker olan kişinin bakmakla yükümlü olduğu evli ise eşine değil ise anne ya da babasına verilen bir yardım programıdır. 2013 yılı mart ayından itibaren uygulamaya konulmuştur. Muhtaçlığı kabul edilen asker ailelerine askerlik süresince muhtaçlıkları devam ettiği süre içerisinde aylık 250 TL tutarında ve 2 aylık periyotlarla 500 TL düzenli nakit sosyal yardım verilmesi şeklindedir. Bu yardım programından 2013 yılı içerisinde 50.583 kişi faydalanmış olup yapılan toplam sosyal yardım miktarı yaklaşık 78 milyon olup yıllar itibarıyla yararlanan kişi sayısında artışlar görülmektedir.

Tablo 12. 2013-2016 Yılları Arası Asker Aileleri Yardım Programı

Yıllar	Kaynak (Milyon TL)	Hane Sayısı
2013	77,56	50.583
2014	222	62.693
2015	164	101.517
2016	127	74.562

Kaynak: (ASPB, 2015: 123; ASPB, 2016: 52).

Bunların dışında Vakıflar tarafından mültecilere yönelik yapılan yardımlarda vardır. Özellikle 2011 yılında Suriye’de iç savaşın patlak vermesi sonucunda geçici koruma kapsamında birçok kişi ülkemize gelmiştir. Koca (2017: 1938)’nin belirlemelerine göre, “Ocak 2017 tarihi temel alındığında Türkiye’ye giriş yapan ve kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 2.880.325 olmuştur”. Bu kişilerin temel gereksinimlerinin karşılanmasını konusunda AFAD ile birlikte Vakıflar birçok yardımda bulunmuşlardır.

Sosyal yardımlarla birlikte en sık eleştirilen kurumların başında SYD Vakıfları gelmektedir. Herkes farklı bir açıdan konuya yaklaşarak eleştirmekte olup kimileri insanları tembelleğe alıştırdığı, kimileri hak etmeyen kişilere yardım

verildiği, kimileri ise iktidar partilerinin seçim yatırımına aracı kurumlar (Zabcı, 2003: 236-237; Hünler, 2005: 14) olduğu ve yardım kararları alınırken Mütevelli Heyetlerince objektif davranılmadığı yönünde eleştirmektedirler. Ancak, Şenses (1999: 429)'in SYDTF'nin dolayısıyla Vakıfların kuruluşuna dair saptaması ilgi çekicidir: “yoksulluğa karşı bugüne kadar alınan belki en kapsamlı önlem” tespitinden hareketle denilebilir ki; daha önceden hiçbir kamusal sosyal yardım imkânına erişimi bulunmayan toplumsal sınıflar açısından (Yakut-Çakar ve Yılmaz, 2009: 30) vakıfların kurulmuş olmaları türlü eksikliklerine rağmen sosyal yardım alanında atılmış en önemli adımdır.

SYD Vakıflarının yaptığı sosyal yardımlar hak temelli anlayışı değil de daha ziyade muhtaçlara bir destek niteliğini barındırmaktadır. Buğra ve Keyder'in de vurguladığı üzere (2003: 39) kimin muhtaç kabul edileceği, ne tür yardımların ne zaman ve ne miktarda verileceği belirli ölçütlere bağlı olmayıp Vakıflar arasında farklı uygulamaların olması vakıflarca yapılan sosyal yardımların kurallı, düzenli, şeffaf ve belirli bir yardım politikası olmadığını göstermektedir.

Vakıflarla ilgili olarak eleştirilen bir diğer husus ise Mütevelli Heyeti yapılanmasıyla ilgilidir. Mütevelli Heyeti Üyelerinin toplantılara düzenli olarak katılmadıkları, üyelerinin çoğunluğunun devlet memuru olması sebebiyle sicil amirleri olan Vali ya da Kaymakamların vermiş olduğu kararlara itiraz edemedikleri, alınan kararların oy çokluğuna göre değil de genellikle vakıf başkanı olan Mülki İdare Amirlerinin iradesiyle gerçekleşmesi (Kesgin, 2013: 174-175), sivil nitelikli üyelerinin uzun yıllar aynı heyet içerisinde görev yapması sebebiyle eş, dost, tanıdık gibi kavramların yardım yapılırken ön plana çıkması, heyet üyelerinin sosyal yardım ve yoksulluk konusunda herhangi bir formasyona sahip olmamaları ve personel alımı konusunda da karar verici olan heyet üyelerinin, özellikle de sivil heyet üyelerinin, öğrenim düzeylerinin alınacak personelin öğrenim düzeyinden düşük olması gibi nedenlerden dolayı eleştirilmektedir.

Gelirin yeniden dağıtımı yoluyla eşitsizlikleri azaltan ve yoksullukla mücadelede bir araç olarak düşünülen SYD Vakıfları kendisine tahsis edilen kaynakların düşüklüğü ve yoksulluğun bu denli yaygın olması nedeniyle tam anlamıyla başarılı olamamaktadır. Sosyal sigorta kapsamı dışında bulunan kesimlerin yoksulluk riskini azaltmak amacıyla oluşturulan SYD Vakıfları ortaya koyduğu uygulamaları ile yoksullukla mücadelede etkin olmaktan uzaktır. Bu durumun oluşmasında Vakıflara ayrılan kaynakların yetersizliği büyük önem taşımaktadır. Mevcut kaynakların dağılımı nesnel ölçütlere dayanmamaktadır. Vakıflar çoğu zaman yoğun siyasi müdahale altında bulunmaktadır. Politikacılar yoksullara yapılan yardımları siyasi ranta çevirme derdinde (Öztürk ve Öztürk, 2010: 237) olmaları vakıfların yoksullukla olan mücadele etkililiğini engellemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal yardımlar yoksulluğu ortadan kaldırmayan, sadece asgari geçim koşullarına cevap vermeye çalışan, geçici çözüm noktasında işlevsel olan uygulamalardır. Buradaki amaç; ihtiyaç sahiplerinin anlık ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmaktır. Fakat bu şekilde yoksulluğun giderilmesi söz konusu olmayacaktır. Oysaki proje destekli yardımlarla kendi işyerlerine/işlerine kavuşan kişiler, asgari geçim standardını aşan bir gelir elde edebilmektedirler. Bu durum yoksul insanlarımızın yoksulluk sarmalını kırmalarını sağlamakta, tembel ve üretken

olmaktan uzak, pasif bir şekilde yardım almaktansa çalışkan, üretken ve aktif bir duruma geçmelerine yardımcı olmaktadır. Üretimin olması; yoksulluğun kuşaklar boyu sürmesini engellemekte, yoksulluğun artık bir kader olmadığı algısını oluşturmaktadır. Proje destekli yardımlar, geleceğe yönelik yoksullukla mücadele ve istihdam yaratma odaklı olduklarından daha kesin çözüm unsurları sunmaktadır.

Yoksulluk sorunu sadece sosyal yardım aracılığıyla çözülemez. Etkin bir sosyal devlet olmadan gelir dağılımı adaleti sağlanamaz ve yoksulluk ortadan kaldırılamaz. Yoksulluk sadaka dağıtan devlet yerine insan onuruna saygılı güçlü sosyal devlet yapılanması sağlanarak giderilebilir. Sosyal devlet doğrudan ve dolaylı müdahale araçlarıyla yoksulluk ve gelir eşitsizliklerini gidermekle yükümlüdür. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışının kaçınılmaz bir sonucu olarak, hızlı ekonomik büyümenin sağlanması yanında başta eğitim, sağlık ve konut hizmetlerine de gerekli özen gösterilmelidir. Kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmalıdır. İşsizlik ve enflasyonla etkin olarak mücadele edilmelidir. Yoksulluk tuzağından kurtulabilmek için vergi yapılarında gerekli düzenlemeler yapılmalı ve sosyal güvenlik yeniden düzenlenmelidir. Sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak insanca yaşamaya olanak sağlayan asgari ücret uygulanmalıdır. Yoksulluk ve gelir dağılımının adaleti sağlamada uygulanan politikaların başarısı, gerek ulusal gerekse uluslararası alanda yoksulluk açığını kapatmaya yönelik bir kerelik sosyal yardımların çok ötesinde ekonomik ve sosyal yaşamdan dışlanmış kesimlerin bu sürece katılmalarının sağlanması ile çözülebilmektedir.

Kısaca, SYD Vakıfları Türkiye’de sosyal yardım alanında 1986 yılından bugüne kadar önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Son yıllarda, bir takım eksiklikler de olsa, önemli sosyal yardım modelleri uygulamaya konulmasına karşın, hemen tüm yardım programları yoksullukla mücadelede etkin olamayıp, sadece yoksulluğa pansuman olabilmektedirler. Diğer taraftan her geçen yıl tüm yardım programlarında başvuran kişi sayısı ve dağıtılan kaynak miktarının artması yoksulluğun süregelenliğini göstermektedir. Buda ister istemez yoksulluğun nedeni olarak sosyal yardımları akıllara getirmektedir.

Öneriler

- 1- Her kesime sosyal yardım yapmak yerine yalnızca toplumda dezavantajlı (Engelli, Yaşlı, Çalışamayacak derece hasta olan, Eşinden ayrılmış ya da eşi vefat etmiş kadınlar) durumda bulunan kesimlere yardım yapılmalı. Çalışabilecek durumda olanlara yardım yapılmayarak onları iş gücü piyasasına kazandırabilecek politikalar uygulanmalı,
- 2- Yoksullukla mücadelede sosyal yardım yapmak en son seçenek olarak değerlendirilip öncelikle çalışabilecek nüfus, iş gücü piyasasına yönlendirilmedi,
- 3- Çalışabilecek durumda olanlara sürekli yardım yapmak yerine dönemsel yardımlar yapılmalı,
- 4- Avrupa ülkelerinin çoğunda, sosyal yardımların işgücüne katılma üzerinde olumsuz etki yaratmalarına engel olmak amacıyla, ücret üzerinden alınan vergilerde indirimler ya da yardım alırken tekrar çalışmaya başlayanlar için yardımların azalan oranlı olarak verilmeye devam etmesi gibi uygulamalar söz konusudur. Örneğin Almanya’da sosyal yardım alan kişi çalışmaya başladığında 12 ay boyunca daha düşük bir tutarda sosyal yardım almaya devam edebilmekte, ayrıca uygun bir iş bulunması halinde çalışmayı reddeden faydalanıcının almakta olduğu sosyal yardım miktarı yüzde 25 oranında düşürülmektedir. Türkiye’de de buna benzer bir uygulamanın, uygulamaya

konulması, sosyal yardımların istihdamdan soğutucu etkilerini minimize edebilir,

- 5- Sosyal yardımlara aktarılan kaynak, beşeri sermayenin gelişmesine ve istihdam alanları yaratılarak işsizliğin azaltılmasına, yönlendirilerek yoksulluğun kalıcı olarak çözümlenmesine çalışılmalı,

Kaynaklar

- ALTAN, Ö. Z. (2004), Sosyal Politika Dersleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ASPB (2012). 2011 Yılı İdari Faaliyet Raporu. Ankara: ASPB
- ASPB (2013). 2012 Yılı İdari Faaliyet Raporu. Ankara: ASPB
- ASPB (2014). 2013 Yılı İdari Faaliyet Raporu. Ankara: ASPB
- ASPB (2015). 2014 Yılı İdari Faaliyet Raporu. Ankara: ASPB
- ASPB (2016). 2015 Yılı İdari Faaliyet Raporu. Ankara: ASPB
- BAŞKAYA, F. (2004). *Çığırından Çıkış Bir Dünya: Sosyal Sefaletin, Ekolojik Felaketin, Etik Yozlaşmanın Kökeni*. Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.
- BUĞRA, A. (2010). *Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BUĞRA, A., KEYDER, Ç. (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, Ankara: UNDP, http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/povreddoc/new_poverty.pdf, Erişim Tarihi: 18.06.2014.
- COŞKUN, S. ve GÜNEŞ, S. (Tarihsiz). “Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çalışmalarının Değerlendirmesi”. <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/sosyalyardimlar.gov.tr/mce/2008-2010/birimler/>.
- ÇOĞURCU, C. (2010), “Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Gerçekleştirilen Projeler”, Yardım ve Dayanışma Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, ss.7-32.
- DEMİRBILEK, S. (2005). *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- DOĞAN, E. (2008), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Siyaseti: Türkiye Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DREWNOWSKI, J. (1977). Poverty: It’s Meaning and Measurement. *Development and Change*. 8/2, 183-206.
- ERKUL, A., KOCA, M. (2016). “Yoksul Yardımlarını Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeniden Düşünmek”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(3), ss. 615-628.
- GENÇ, Ö. (2010), “Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.

- GORDON, D., SPICKER P., AND LEGUIZAMÓN A. S. (2006). The International glossary on poverty. *CROP International Studies in Poverty Research*. London: Zed Books.
- GOUGH, I. (2010). “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”. (Çeviren: Burcu Yakut Çakar ve Utku Barış Balaban). Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder (Der.), *Sosyal Politika Yazıları* (ss: 231-260) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GÜNEŞ, S. (2008). “Sosyal Yardımların Sunumunda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri ve Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi”. Kalaycı R. A., M. N. Nuruan, A. Çiftçi, R. Şen (Yay. Haz.) *V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri Kitabı*, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- HÜNLER, A. (2005). “Yoksullukla Mücadele-Yoksulluk Yönetimi Ayrımında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, *Türk İdaresinin Güncel Sorunları Seminer Çalışması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü.
- KESGİN, B. (2013). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. İstanbul: Açılım Kitap.
- KOCA, M. (2015). “Sosyal Dışlanma Sorunu ve Asgari Gelir Desteğinin Gerekliliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 38, ss. 501-510.
- KOCA, M. (2017), “Savaş, Göç ve Mülteci Krizi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Geçmişten Günümüze Göç*, (Ed. K. Osman), Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 1941-1951.
- NALBANT, M. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Riski Azaltma Projesi: Sivas Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- O’BOYLE, E. J. (1999). Toward an Improved Definition of Poverty. *Association For Social Economics in Conjunction With The Allied Social Science Associations National Convention*. New York: January, pp. 281-301.
- ÖNEN, S. M. (2010), “Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı.79, ss.63-95.
- ÖZTÜRK, N. ve ÖZTÜRK, Y. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- POGGE, T. (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*. (Çev.: Güneş Kömürcüler). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- RESMÎ GAZETE. 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. Yayımlandığı Tarih: 14.06.1986, Sayı: 19134.
- RESMÎ GAZETE. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik, Yayımlandığı Tarih: 25.01.2013, Sayı: 28539.
- SYDGM (2006). 2006 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara: SYDGM Yayınları.
- SYDGM (2008). Stratejik Plan 2009-2013. Ankara.
- SYDGM (2011). *2010 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: SYDGM Yayınları.

- SYDTF (2002). “Sosyal Riski Azaltma Projesi, Genelge 2001/1”, (<http://sydtf.basbakanlik.gov/genelge.htm>).
- SYDTF (2002). *Yerel Girişimler El Kitabı*. Ankara: SYGM.
- SYGM (Tarihsiz). *Sosyal Yardım Programları Bilgilendirme Broşürü*. Ankara: SYGM. www.sosyalyardimlar.gov.tr.
- ŞENSES, F. (1999). “Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 26 (3-4), 427-451.
- ŞENSES, F. (2003). “Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz? Gözlemler Ve Öneriler”. F. Şenses, A. H. Köse, E. Yeldan (Der.), *İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet Ve Sınıflar* (ss: 319-356) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞENSES, F. (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. (5. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞENSES, F. (2014). “Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk: Temel Eğilimler, Nedenler ve Politikalar”. Ahmet F. Aysan ve Devrim Dumludağ (Yay. Haz.), *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar* (ss. 93-121) içinde, Ankara: İmge Kitabevi.
- TOKOL, A. (2000), *Sosyal Politika*, 2. Baskı, Vıpaş A.Ş. Yayınları, Bursa.
- TUİK (2013). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması-2012*, www.tuik.gov.tr
- TUİK (2015). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması-2014*, www.tuik.gov.tr
- TUİK (2015). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması-2016*, www.tuik.gov.tr
- UNDP (2016). *Human Development Report-2016*. New York: UNDP.
- UZUN, A. M. (2003). “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 4-2 ss: 155-173.
- WORLD BANK (2017). “Annual Report 2017”. <http://www.worldbank.org/en/about/annual-report> (Erişim Tarihi: 25.04.2018).
- www.cumhuriyet.com.tr/video/video_eglence/42389/Sosyal_medyayi_sallayan_cocuk_Anlayamazsiniz....html# (Erişim Tarihi: 19.04.2014).
- YAKUT-ÇAKAR, B. ve YILMAZ, V. (2009). Sınıf ve Vatandaşlık Ekseninde Türkiye’de Sosyal Yardımı Yeniden Düşünmek”, *Toplum ve Demokrasi*, 3 (5), Ocak-Nisan, s. 27-38.
- YEREL GİRİŞİMLER EL KİTABI (2004). Ankara: SYGM.
- ZABCI, F. (2003). “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58/2, s. 215-241.